

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 28.01.19

Dette dokumentets nettadresse (URL) er:

<https://www.litteraturogmedieleksikon.no/cm4all/uproc.php/0/bibliofil.pdf>

Bibliofil

Bokelsker. En som liker og samler gamle og/eller vakre bøker, sjeldne bøker, bøker med spesielle ex-libriser osv. Noen samler på førsteutgaver, andre på luksusutgaver, sjeldne utgaver med bestemte typer papir, fra små trykkerier osv. (Rehm 1991 s. 30). Slike bøker kan i tillegg til samleverdien være økonomisk omsettelige for store summer.

“A person who loves and treasures books (especially their physical form) and is sufficiently knowledgeable to be able to distinguish editions by their characteristics and qualities. Most bibliophiles are book collectors. The opposite of bibliophobe. Synonymous with booklover and bibliophilist.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

En bokelsker kan ønske seg en bok av mange grunner: for eksempel fordi boka er sjelden (lavt opplag, få eksemplarer på markedet), sjelden fordi den har noen spesielle karakteristika (ved innbindingen e.l.), spesielt vakker (i typografi, papirkvalitet, innbinding osv.) (Sordet 2001 s. 12). Ofte er det estetiske grunner til at bestemte bøker samles på (Rehm 1991 s. 30). Noen skaffer seg enorme mengder bøker, uten mulighet til å lese mer enn en brøkdelen av dem (den som leser to bøker i måneden i åtti år, rekker bare å lese ca. to tusen bøker).

Ifølge den franske forfatteren Charles Nodier elsker en bokelsker en bok “slik en venn elsker portrettet av en venn, og som en forelsket mann elsker bildet av sin kjæreste” (gjengitt etter Blasselle 1998b s. 52).

Det kan skilles mellom ulike typer boksamlere. Med utgangspunkt i Susan M. Pearce's bok *On Collecting: An Investigation into Collecting in the European Tradition* (1995) kan det deles inn i:

- “Systematic collecting”: “an ostensibly intellectual rationale is followed, and the intention is to collect complete sets which will demonstrate understanding achieved” – f.eks. alle førsteutgaver av Knut Hamsuns bøker

- “Fetish collecting”: “obsessive gathering [of] as many items as possible . . . to create the self” – f.eks. flest mulig bøker av og om en yndlingsforfattere

- “Souvenir collecting”: “the individual creates a romantic life-history by selecting and arranging personal memorial material” – f.eks. ens egne skolebøker, barnebøker, første leste voksenroman osv.

(Pearce er sitert fra http://www.participations.org/volume%201/issue%203/1_03_staiger_article.htm; lesedato 03.06.14)

Såkalt “biblioholism” er en “overwhelming urge to collect, consume, and consider books” (<https://ragingbiblioholism.com/>; lesedato 14.03.17).

Den franske greven Jean de Berry levde på 1300-tallet, var bror av den franske kongen Charles 5., og en lidenskapelig boksamler. Han døde som en fattig, forgjeldet mann etter å ha brukt enorme summer på å bygge 17 slott og kjøpe kostbare bøker (Wieland Schmidt i etterord til Gutenberg 1977 s. 297). Den engelske biskopen Richard de Bury levde også på 1300-tallet og var som det går fram av hans bok *Philobiblon* (utgitt først i 1473) en ivrig bibliofil. Dette verket er en håndbok for bokelskere (Rehm 1991 s. 30).

En av Christofer Columbus’ sønner, Hernando Colón (eller Columbus), var en kjøpesterk og ivrig boksamler. Han dro på reiser, bl.a. til Frankrike, for å kjøpe bøker. Hans bibliotek ble bevart i Sevilla, der omfattende tyverier i 1884-85 reduserte samlingen (Coron 1998 s. 42). Den italienske fyrsten Cosimo de’ Medici den eldre, som levde på 1400-tallet, var styrtrik og en ivrig boksamler. Ved en anledning brukte 45 kopister 22 måneder på å lage 200 rikt kalligraferte og innbundne bøker til Medici (Polastron 2004 s. 168). Hans sønnesønn Lorenzo de’ Medici, med tilnavnet “il Magnifico”, var også en ivrig boksamler. Hans sendte grekeren Jean Lascaris to ganger til Orienten for å samle manuskripter for seg. Lascaris kom tilbake til Italia med ca. 200 verk på gresk, av dem 80 helt ukjente inntil da (Polastron 2004 s. 170). Noen bokkjøpere i renessansen noterte i bøkene når, hvor og under hvilke omstendigheter de ble kjøpt (Cavallo og Chartier 2001 s. 242).

“Fernando Colón, Columbus’s younger and illegitimate son, inherited a little of his father’s adventurous spirit and a great deal of his bookish tastes. His enormous library – reputedly of over fifteen thousand volumes, some four thousand of which were minutely catalogued, with details of their contents – was one of the outstanding scientific collections of its day, especially in navigation and mathematics. But on Fernando’s death in 1539 it passed into the hands of his wastrel nephew, Don Luis, and its dissipation began. In 1551 the cathedral chapter of Seville secured the reversion of the library, in accordance with a clause of Fernando’s will, because of the heir’s neglect. The new custodians took little more care of it; but among the fragments which survive to this day in a chamber of the cathedral dependencies, off the Court of the Oranges, are a few books which

belonged to Columbus, four of which are scrawled with his marginal annotations. These remnants of his thoughts lie close to the reputed resting-place of the remains of his body, in the transept of the same cathedral. They form a maddeningly oblique but irresistibly inviting route of access into the process of Columbus's self-education and into the formation of his project for an Atlantic crossing. The information they yield can be supplemented from references to Columbus's reading-matter both in his own writings and in the accounts of contemporaries, but it remains intriguingly fragmentary and ensnaringly hard to interpret. Though quarried for evidence of the sources of Columbus's cosmography, the annotations actually reveal more – as we shall see – about his values and tastes.” (Fernández-Armesto 1992, begynnelsen av 2. kapittel)

Den franske skattmesteren Jean Grolier hadde en enestående boksamling på over 500 bøker i første halvdel av 1500-tallet, som ga navn til det såkalte Grolier-bokbindet. Disse bøkene var oftest bundet inn i kalve- eller maroquinskinn og rikt dekorert og forgylt (Davidsen 1995 s. 133). En annen av renessansens boksamlere var Thomas Mahien. Hans bokbind minner om Groliers, men ble til forskjell fra dem dekorert med en spesiell stiftforgylling (Davidsen 1995 s. 133).

Hernando Colón ble en av Spanias rikeste menn tidlig på 1500-tallet, og var en ivrig boksamler. Han skrev alltid dato og hvor den var kjøpt inn i en bok han hadde skaffet seg. Dette har gjort det mulig å rekonstruere hans reiser i Europa, der han stadig kjøpte ulike verk. I årene 1512-35 reiste han i Italia, Tyskland, England, Frankrike og Flandern. Han kjøpte både ridderromaner, helgenberetninger, mirakelbeskrivelser, sentenssamlinger, diktsamlinger og annet, på flere forskjellige språk. I hans bibliotek i Sevilla var bøkene oppstilt med ryggen ut av hyllene – kanskje for første gang i historien. Til slutt ble samlingen på ca. 15.000 verk, og det ble utarbeidet to kataloger til den, én etter forfatter og én etter emne. Colón ville gi samlingen til kong Karl 5. for at han skulle gjøre den til et offentlig bibliotek, men kongen ønsket ikke en slik bruk. Da Hernando Colón døde i 1539, beskrev han i sitt testamente hvordan samlingen skulle berikes gjennom innkjøp fra de byene i Europa med de mest berømte trykkeriene: Venezia, Roma, Nürnberg, Paris og Lyon (Quinsat 1990 s. 373).

Andre berømt bokelskere var den franske hertugen Louis de la Valliere og engelskmennene Hans Sloane, Robert og Edward Harley, og Horace Walpole. I tillegg kan nevnes blant andre islendingen Arne Magnusson på 1700-tallet. Magnussen var professor i historie i København og samlet på historiske verk om Island, Danmark og Norge (Glambek og Christensen 1971 s. 51-52).

Den franske 1600-tallsforfatteren Jean de La Bruyère skrev i “Om moten” i verket *Karakterene* (1688-94) om en boksamler som ikke leste sine egne bøker: “But when he adds that books are more instructive than travelling, and gives me to understand he has a library, I wish to see it. I call on this gentleman, and at the very foot of the stairs I almost faint with the smell of the Russia leather bindings of his

books. In vain he shouts in my ears, to encourage me, that they are all with gilt edges and hand-tooled, that they are the best editions, and he names some of them one after another, and that his library is full of them, except a few places painted so carefully that everybody takes them for shelves and real books, and is deceived. He also informs me that he never reads nor sets foot in this library, and now only accompanies me to oblige me. I thank him for his politeness, but feel as he does on the subject, and would not like to visit the tan-pit which he calls a library.”

Jozef Andrzej Zaluski var en polsk forfatter, prest og senator som på 1700-tallet brukte hele sin inntekt til å bygge opp et privatbibliotek, og som skrev bokkatalogen til samlingen på vers (Herman 1963 s. 82). I 1747 omgjorde han sitt private bibliotek til et offentlig bibliotek, og hans boksamling dannet senere grunnstammen i det polske nasjonalbiblioteket, men ble nesten totalt tilintetgjort under 2. verdenskrig.

Det har blitt skrevet en monografi om den franske bibliofilen Pierre Adamoli, som levde i Lyon i Frankrike på 1700-tallet. Hans samling omfattet til slutt over 6000 manuskripter og trykte bøker (Sordet 2001). Engelskmannen Thomas Frognall Dibdin ble på begynnelsen av 1800-tallet leid av engelske Earl Spencer for å reise til Europa og kjøpe verdifulle og vakre bøker. Dibdin beskrev sine reiser i verket *Bibliographical, Antiquarian and Picturesque Tour in France and Germany* (1821). Dibdin var selv forfatter og bibliofil.

Den eldste foreningen for bibliofile, den engelske Roxburghe Club, ble grunnlagt i 1812 (Rehm 1991 s. 30). “The Roxburghe Club was founded in 1812 and is the oldest society of bibliophiles in the world. Its membership is limited to 40, chosen from among those with distinguished libraries or collections, or with a scholarly interest in books. It has also been distinguished, among the many publishing societies that have done so much in this country for history, letters, antiquity and other branches of literature and art, for the quality of its publications. These fall into two categories, both available to the public:

- Members’ books: each member is expected to produce a book at his or her own expense for presentation to the other members. The subject of such books lies entirely at the discretion of the individual member, providing that it lies within the normal scope of the Club’s publications.

- Club books: these are books produced by the Club itself for presentation to the members; they are also made generally available.

All books of both kinds are handsomely produced and bound in ‘Roxburghe style’. Each presentation copy has the name of the member to whom it is presented in red on the list of members that usually appears at the beginning of each book. Since its foundation, almost 300 volumes have been published on a wide range of subjects and scholarship. [...] The Club owns a complete set of both Club and Members’

publications which are housed in the Society of Antiquaries in Burlington House.” (<http://www.roxburgheclub.org.uk/>; lesedato 12.03.15)

Tilsvarende bibliofil-foreninger som Roxburghe Club ble grunnlagt i Frankrike (1820), USA (1884) og Tyskland (1899).

England på 1800-tallet “has produced two of the most distinguished *femmes bibliophiles* which this country has ever known. The earlier collector, Miss Richardson Currer (1785-1861), of Eshton Hall, in the Deanery of Craven, York, was the owner of an exceedingly rich library of books. Of these, two catalogues were printed. The first, in 1820, under the superintendence of Robert Triphook, extended to 308 pages; the second was drawn up by C. J. Stewart in 1833. That of the latter included four steel engravings of her library. This library was especially strong in British history [...] It was also rich in natural science, topography, and antiquities. Dibdin describes her as ‘at the head of all the female collectors of Europe.’ Miss Currer, who suffered from deafness, was an intimate friend of Richard Heber, and it was rumoured at one time that this distinguished bibliomaniac was engaged to be married to Miss Currer, but the event did not transpire. Miss Currer’s books were sold at Sotheby’s in July and August, 1862, and realized nearly £6,000, the 2,681 lots occupying ten days in selling.” (D. J. McAdam i <http://www.djmcadam.com/women-book-collectors.html>; lesedato 01.03.17)

“[T]he second famous lady book-collector – Mrs. John Rylands [...] Mrs. Rylands’ career as a femme bibliophile may be briefly summarised thus: In 1889 this lady formed the plan of erecting in Manchester a memorial to her late husband, which should embody one main purpose of his life, as carried out by him very unostentatiously, but with great delight, during the greater part of his career. To make the highest literature accessible to the people was with him a cherished aim, and it was accordingly resolved by his widow that the memorial should be in the form of a library. [...] It contains a large number of unique and excessively rare books, which nothing short of an upheaval in this country similar to the French Revolution could place on the market.” (D. J. McAdam i <http://www.djmcadam.com/women-book-collectors.html>; lesedato 01.03.17)

“During an era of intense bibliophilic activity spanning the last two decades of the nineteenth century and the first decade of the twentieth, [Octave] Uzanne (1851-1931) was passionately and prodigiously engaged with the printed word as an author (more than fifty volumes of fiction and criticism), journalist (regular contributions to *L’Echo de Paris* and numerous other French and foreign periodicals), bibliographer, and ad hoc publisher. He founded three influential reviews devoted to the book: *Le Livre: Bibliographie moderne* (1880-89), *Le Livre Moderne* (1890-91), and *L’Art et l’Idée: Revue contemporaine du dilettantisme littéraire et de la curiosité* (1892-93). A habitué of bibliophile societies, he ran two of his own, the Société des Bibliophiles Contemporains (1889-94) and the Société des Bibliophiles Indépendants (1896-1901). Breaking with the tradition of

antiquarian, retrospective bibliophilia solidly established in France, Uzanne cast himself as a reformer, proclaiming that “the future and success will belong to innovators.” He called for change in all matters concerning the luxury book, especially in illustration, binding, and typography. This ally of the Symbolist poets and painters became the foremost herald of a new type of bibliophilia, one that privileged close collaboration between artists, authors, publishers, and collectors to create illustrated editions of modern texts.” (Willa Z. Silverman i <http://muse.jhu.edu/>; lesedato 26.10.12)

“The present century [1800-tallet] has produced two of the most distinguished femmes bibliophiles which this country has ever known. The earlier collector, Miss Richardson Currer (1785-1861), of Eshton Hall, in the Deanery of Craven, York, was the owner of an exceedingly rich library of books. Of these, two catalogues were printed. The first, in 1820, under the superintendence of Robert Triphook, extended to 308 pages; the second was drawn up by C. J. Stewart in 1833. That of the latter included four steel engravings of her library. This library was especially strong in British history, and it included a copy on vellum of the St. Albans reprint of Caxton’s ‘Chronicle’ (wanting only the last leaf), which realized £365 at her sale; of Higden’s ‘Polychronicon,’ printed by Caxton, 1482 (not quite perfect); one of the most perfect copies of Coverdale’s Bible, 1535, which sold for £250; of Norden’s ‘Voyage d’Egypte,’ on large paper, and many other fine books. It was also rich in natural science, topography, and antiquities. Dibdin describes her as ‘at the head of all the female collectors of Europe.’ Miss Currer, who suffered from deafness, was an intimate friend of Richard Heber, and it was rumoured at one time that this distinguished bibliomaniac was engaged to be married to Miss Currer, but the event did not transpire. Miss Currer’s books were sold at Sotheby’s in July and August, 1862, and realized nearly £6,000, the 2,681 lots occupying ten days in selling. Miss Currer was great-niece of Dr. Richardson, whose correspondence was edited by Dawson Turner in 1835. Two of the views of Miss Currer’s fine library in Stewart’s catalogue are reproduced by Dibdin in his ‘Literary Reminiscences.’ ” (W. Roberts’ *The Book-Hunter in London* her gjengitt etter <http://www.djmcadam.com/women-book-collectors.html>; lesedato 03.01.13)

“I Professor Dahls gate 29 ligger et sveitserhus av det gode, gamle slaget. [...] Når man i dag står og betrakter det pittoreske huset, er det underlig å tenke på at innenfor disse gamle veggene fantes en gang landets største private bibliotek. [...] fullmektig i Kirke- og undervisningsdepartementet Thorvald O. Boeck [...] var helt fra skoledagene en lidenskapelig samler av bøker, en interesse som bare økte med årene. Etter 40 års tålmodig samlervirksomhet hadde han i sitt bibliotek hele 31 467 bind. Det dreide seg hovedsakelig om danske og norske bøker. Her var en mengde førsteutgaver innen skjønnlitteraturen, bibliofile sjeldenheter, en stor samling portretter av kjente personer og et anselig antall original-manuskripter. [...] Et par år før sin død solgte Boeck samlingen til en Trondheims-dame for 25 000 kroner. Det var en latterlig pris i forhold til bøkernes reelle verdi. Hun skjenket samlingen til Videnskabernes selskab i Trondheim. Boeck ønsket at hans

livsverk, den unike boksamlingen, skulle forbli i Norge, og han har sikkert kjent til hvor bøkene skulle havne da prisen ble bestemt.” (*Aftenposten* 14. mai 1988)

“Anton Aure var nynorskmann og hadde som mål å lage en bibliografi over alt som var trykt på nynorsk og bygdemål. Aure vokste opp i et utpreget bondemiljø og var innstilt på å følge slektstradisjonen. Men allerede under et opphold på Møre folkehøgskule vaktet hans interesse for nynorsk språk og litteratur. Denne interessen vokste ytterligere under årene på Volda lærerskule, og da han etter eksamen 1911 kom ut i praktisk læregjerning, brukte han all den tid han kunne avse til å dyrke sin interesse for målsaken. Begeistringen for den nynorske målreising tok hos Aure form av samlelidenskap, og han satte seg tidlig det mål å samle alt som var trykt på bygdemål og nynorsk og lage en bibliografi over det. [...] Hans boksamling vokste i disse årene til over 2000 bind, og han fikk i løpet av fem år registrert 3000 titler, som utgjorde første bind i hans hovedverk: *Nynorsk boklista. Skrifter i bokform på norsk – bygdemaal og landsmaal – 1646-1915*. 1919 fikk han statsstipend til “nynorsk bibliografisk og litteraturhistorisk granskings- og registreringsarbeid”. [...] Bind 2 av *Nynorsk boklista*, som dekket perioden 1916-20, utkom 1921.” (https://nbl.snl.no/Anton_Aure; lesedato 30.11.16)

Under kulturrevolusjonen i Kina ble private eiere av boksamlinger trakassert på gata, mens de var tvunget til å være utkledd som esler (Polastron 2004 s. 251).

“Møt bokmaniens baron, Sir Thomas Phillipps, som ifølge sin biograf Nicolas Barker var innehaveren av verdens største private bok- og dokumentsamling noensinne: over 40 000 bøker og 60 000 manuskripter. Phillipps’ herregård, Middle Hill, i Broadway, hjertet av turistfavoritten Cotswolds [i det sørvestlige England], var simpelthen det mest bokfylte huset verdenshistorien har sett. All plass var tatt opp av bøker. Det var til enhver tid så mange uåpnede kasser at hele familien jobbet heltid med arkivering. Phillipps’ bokhandler gikk konkurs fordi Phillipps ikke kunne betale for bøker som han bare ikke kunne motstå.” (*Morgenbladet* 9. – 15. mai 2008 s. 34)

“I 1990 utkom første utgave av *Norske førsteutgaver. En hjelpebok for samlere av skjønnlitteratur*, forfattet av advokat Cato Schiøtz og antikvarbokhandler Bjørn Ringstrøm. Begge iherdige samlere og respekterte medlemmer av Bibliofilklubben. Den første utgaven tok for seg 50 forfattere. Boken ble raskt et viktig referanseverktøy for norske boksamlere, og i 1993 kom et supplement med 34 nye forfattere. I 2006 utkom 2. Utgave, korrigert og utvidet til 115 forfattere. Boken utkom i 600 eksemplarer, hvorav 33 er nummerert for Bibliofilklubbens medlemmer. Boken er for lengst utsolgt, og hyppig etterspurt av samlere. En trykket bibliografi som dette blir raskt utdatert, da den gir grunnlag for å dykke ned i egen samling og finne uregistrerte titler og varianter innen de ulike forfatters produksjon. Med bakgrunn i dette ønsker Schiøtz og Ringstrøm å tilgjengeliggjøre Norske førsteutgaver på nettet, for på denne måten å hyppigere kunne oppdatere bibliografien ettersom ny informasjon kommer fra samlermiljøet. Cato Schiøtz og Fredrik Delås, også

medlem av Bibliofilklubben, vil jobbe med denne løsningen sammen.” (<http://antikvariat-bryggen.no/norske-forsteutgaver/>; lesedato 22.10.12)

“Damer leser bøker, mens menn samler på dem, er det ikke sånn? I Bibliofilklubben, en klubb for boksamlere, er medlemstallet begrenset til 33, og nye medlemmer opptas ved avstemning. I dag er det fire kvinnelige medlemmer, og det tok 60 år før en kvinne kom med. Men de fleste begynner å samle på bøker fordi de er svært opptatt av én forfatter, de vil lese alt, vil skaffe pene eksemplarer og førsteutgaver. Seinere ekspanderer ofte interessen til å gjelde andre typer litteratur. Reisebøker og polarhistorie er populære samleobjekt i Norge.” (bokantikvar Anders Guldhaug i *Klassekampen* 18. mai 2013 s. 45)

“Bokvenn, bokelsker, boksamler? Bibliofilklubben har åpen dag i Nasjonalbiblioteket [...] Møt Bibliofilklubbens medlemmer som viser godbiter fra samlingene sine og få gode tips om hvordan man samler bøker. Omvisning i Bibliofilklubbens 90-årsjubileumsutstilling som viser vakre bøker, gamle bøker av pergament, med gullsnitt, medisinerbøker, eventyrbøker ...” (*Morgenbladet* 20. – 26. april 2012 s. 32)

På Damms antikvariats nettsider lå det 15.05.09 en liste over ulike “bibliotyper”:

“Bibliobibli – en som leser for mye
Bibliocharylodis – en farlig malstrøm av skumle bøker som kan komme til å drukne en uforsiktig leser
Bibliodast – en som river ut sider fra bøker
Bibliodemon – en bok-fiende eller demon
Bibliognoste – en som utifra tittelblader, utgaver, datoer og printested vet hvem som har printet den og all annen mer eller mindre nødvendig informasjon om bøker
Bibliographe – en som beskriver bøker og andre litterære arrangementer
Bibliolater – en som tilber bøker
Biblioklept – en som nå og da stjeler bøker Bibliokleptomaniac – en som stjeler bøker ofte
Bibliolestes – en bok-røver eller plyndrer
Bibliolotgos – en bokpest- eller plage
Biblioman – en som samler bøker i hopetall
Bibliomaniac – en bok-elsker som har blitt gal
Bibliophage – en som spiser eller fortærer bøker
Bibliofil – en som elsker bøker
Bibliofob – en som frykter bøker
Bibliophtbor – en som sløser eller ødelegger bøker
Bibliotapht – en som graver ned eller gjemmer bøker
Biblioriptos – en som slenger bøker rundt
Bibliosopher – en som får visdom fra bøker
Bibliopol – en som selger bøker, spesielt sjeldne
Bibliopegy – kunsten å binde bøker

Bibliomancy – å spå fremtidige hendelser ved hjelp av bøker
Bibliotathe – en som ikke kjenner sine egne bøker
Bibliocapelé – en som driver en mindre butikk med gamle bøker
Biblichrome – en bok som er printet med fargede permer
Biblichryse – en bok som delvis er dekorert med gullbokstaver
Biblioscope – en pseudo-bibliofil
Bibliophore – en som bærer bøker
Biblio-chose – utvandringen til sjelen av en bok
Bibliotaphe – en grav av bøker”

Som tenåring skrev den franske forfatteren Gustave Flaubert fortellingen “Bibliomani”, om en fanatisk bokelsker i Barcelona som blir morder på grunn av sin enorme lidenskap til bøker (Schnyder 2007 s. 169). Den danske lyrikeren og essayisten Per Lange beskriver humoristisk en ekstrem bibliofil i essayet “Det uhyrlige Bogmenneske” (i *Spejlinger: Essays*, 1953).

To litteraturprofessorer bruker uttrykket “bibliofiliens lett nekrofile blikk på de eldre verkenes overflate” (Knut Ove Eliassen og Knut Stene-Johansen i *Morgenbladet* 28. september – 4. oktober 2001 s. 6).

Frederick Somner Merryweather publiserte i 1900 boka *Bibliomania in the Middle Ages*.

Holbrook Jacksons bok *The Anatomy of Bibliomania* (2001) “gives book lovers the solace and company of book lovers from ancient Rome, the Renaissance, and the Romantics. Jackson inspects the allure of books, their curative and restorative properties, and the passion for them that leads to bibliomania (“a genial mania, less harmful than the sanity of the sane”). [...] He touches on bindings, bookworms, libraries, and the sport of book hunting, as well as the behavior of borrowers, embezzlers, thieves, and collectors. Francis Bacon, Anatole France, Oliver Wendell Holmes, Leigh Hunt, Marcel Proust, Ralph Waldo Emerson, William Shakespeare, and scores of other luminaries chime in on books and their love for them. Unlike most manias, bibliomania is an ennobling affliction, worth cultivating, improving, and enjoying to its heights and depths.” (<http://www.press.uillinois.edu/books/catalog/48kpt6bt9780252070433.html>; lesedato 27.04.15)

Bibliofilutgave

Engelsk: “artists’ book” og “deluxe edition”, fransk: “livre d’artiste”. På dansk brukes betegnelsen “fornem udgave”. Også kalt “praktbok”, “praktutgave”, “luksusutgave” og lignende. Praktversjon av en tekst, med vakker trykk og vakker innbinding, dessuten oftest illustrert. En kunstnerisk og eventuelt eksperimentell

bok (dvs. en kreativt utformet bok, slik at selve boka som gjenstand er et kunstverk). Bøkene er en blanding av dokumenter og originale kunstverk. Slike bøker kommer ofte i små opplag og hvert eksemplar kan bli nummerert (f.eks. 1-850).

Praktverk/bibliofilutgave kan være nummerert på baksiden av tittelbladet eller ved kolofonen. En del av det som er et stort opplag, kan også være nummerert. Nummeringen skyldtes opprinnelig at på kobberstikkernes tid ble trykkene dårligere etter hvert som kobberplatene ble slitt. I dag har ikke nummering slik praktisk betydning, men symbolsk og økonomisk verdi for boksamlere (Davidsen 1995 s. 227).

Det var franskmannen Pierre Didot den eldre som på slutten av 1700-tallet skal ha funnet opp systemet med begrenset opplag på bøker der hvert eksemplar er nummerert og signert (Coron 1998 s. 259-260).

Noen forlag spesialiserer seg på spesielt vakkert utsmykkete bøker. Eksempler var/er det engelske forlaget Kelmscott Press (fra slutten av 1800-tallet), det amerikanske forlaget Heritage Press (som avløste en Limited Editions Club, der svært dyre praktbøker kun var tilgjengelige for medlemmer) (Krohn 2004 s. 115). Nevnes kan også serien *De bibliofile pocketbøker* ved det tyske forlaget Harenberg, som utgir billige pocketversjoner som er mest mulig like praktbøker (faksimiler av bibliofilutgaver).

Når hovedpersonen Des Esseintes i franskmannen Joris-Karl Huysmans' berømte dekadanseroman *Mot strømmen* (1884) setter sammen sitt bibliotek, bestemmer han selv hver komponent i samlingen: papir, typografi og innbinding. Avhengig av når en bok er skrevet (f.eks. i antikken eller i hans egen samtid), velger han helt ulike typer innbinding osv. Han er stoltest av sin utgave av Charles Baudelaires verk, med et bokutstyr som ifølge fortelleren uttrykker hele Baudelaires sensualitet og morbide spiritualitet.

Allerede arts-and-crafts-bevegelsen fra siste halvdel av 1800-tallet lagde bevisst bibliofilutgaver for bokelskere. Bevegelsen hadde flere små forlag. "Citing as his example the work of William Blake as well as the products of [William] Morris's Kelmscott Press and his own Vale Press, Charles Ricketts argued 'that a book (like any work of art) should be alive in its every part, an aggregate of living parts harmoniously controlled' (1904, viii). For aesthetes like Ricketts and Laurence Housman, as for arts-and-crafts proponents like Morris and [Walter] Crane, a fine book was composed of the unified design of all its constituent parts – paper, type, ink, illustration, decoration, binding, and so on." (Janzen Kooistra 1995 s. 44)

"J. M. Dent decided, in 1892, to bring out an illustrated *Morte Darthur* to rival the advertised Kelmscott *Chaucer*, which was not published until 1896." (Janzen Kooistra 1995 s. 193) Kelmscott Press' praktutgave av den engelske dikteren

Geoffrey Chaucer var illustrert av blant andre Morris og Edward Burne-Jones, men Burne-Jones likte ikke de “lave” historiene hos Chaucer og valgte ikke å illustrere dem (Janzen Kooistra 1995 s. 194).

I 1887 ble det publisert en kostbar utgave av den franske symbolisten Stéphane Mallarmés dikt, publisert i bare 47 eksemplarer (Nicolas 1972 s. 12). Anna Sigríður Arnars *The Book as Instrument: Stéphane Mallarmé, the Artist's Book, and the Transformation of Print Culture* (1983) beskriver den franske symbolisten Mallarmé som “a lifelong champion of the book as both a literary endeavor and a carefully crafted material object. [...] the book became a strategic site for encouraging a modern public to actively partake in the creative act, an idea that informed later twentieth-century developments such as conceptual and performance art. Arnar demonstrates that Mallarmé was invested in creating radically empowering reading experiences, and the diverse modalities he proposed for both reading and looking anticipate interactive media prevalent in today's culture. In describing the world of books, visual culture, and mass media of the late nineteenth century, Arnar touches upon an array of themes that continues to preoccupy us in our own moment, including speculations on the future of the book.” (<http://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/B/bo5886904.html>; lesedato 30.04.15)

Én av mange praktbøker på 1890-tallet var en illustrert utgave av Oscar Wildes dikt *The Sphinx* (1894), det siste verket som ble publisert før Wilde ble arrestert for sin homoseksualitet. Wilde innrømmet at han hadde sørget for utsettelse av publiseringen fordi “it would destroy domesticity in England” (Wilde sitert etter Janzen Kooistra 1995 s. 94-95). *The Sphinx* har handling fra egyptisk mytologi, og handlingen fortelles av en student som i sene nattetimer får fantastiske drømmerier ved å henvende seg til en liten figur han har på sitt rom. I begynnelsen av diktet stiller studenten spørsmål til sfinxen, men fordi den tier, må han besvare dem selv og dermed lage sin egen versjon av myten om sfinxen. Men det viser seg at sfinxen har en ukontrollerbar makt. Fantasien er mektigere enn den som fantaserer. Diktet rommer “exotic passions and esoteric mythology [and] a tense, erotic symbolism” (Janzen Kooistra 1995 s. 277).

Wildes *The Sphinx* ble etter utgivelsen oppfattet som et typisk dekadent fin-de-siècle-verk. “While the text is printed in black ink, and the initials, the catch words, and the lettering on the title page are in bright green, the illustrations are in rusty-red. Printed in a limited edition of only 250 copies, much of which was destroyed in a fire at the Ballantyne Press, *The Sphinx* is an extremely rare and beautiful example of the nineties' art-nouveau book.” (Janzen Kooistra 1995 s. 97) De bølgende linjene i illustrasjonene kan tolkes som uttrykk for pasjonene og begjærene som teksten beskriver. Noen av disse linjene forestiller bølgelignende formasjoner i ørkensand der sfinxen befinner seg. Illustrasjonene er lagd av Charles Ricketts. Ricketts var også homoseksuell, men ble aldri arrestert slik som Wilde.

Wilde's *The Sphinx* har blitt kalt "the summa of Wilde's art-as-seduction" (av Regenia Gagnier, gjengitt etter Janzen Kooistra 1995 s. 117). "Wilde's Sphinx, with its 'subtle-secret smile', is both exquisite and grotesque, desirable and devouring." (Janzen Kooistra 1995 s. 106) "Ricketts's illustrations for *The Sphinx* focus on the theme of desire without fulfilment, a typically *fin-de-siècle* state of nervous excitement which tenuously balances tumescence and emptiness, tension and flaccidity. Despite the text's erotic catalogue of the Sphinx's love affairs, the images do not visualize the imagined couplings. Instead, the designs respond to the rhetorical form of the question in which the Sphinx's loves are posed as an indicator of doubt, possibility, contingency, even negation." (Janzen Kooistra 1995 s. 103)

Den franske forfatteren Charles Péguy ga i 1897 ut verket *Jeanne d'Arc*, et skuespill om den franske nasjonalheltinnen. Boka består av 752 upaginerte sider. Det navngis i boka 20 typografer som har vært med på å lage den. Tittelen på verket kommer først på side 25 og første replikk i skuespillet på side 40 (men sidetallene står altså ikke på boksidene). På mange boksider står det svært få ord (Bouby 2001).

De russiske symbolistene skapte en del bibliofilbøker, mens de senere russiske avantgardekunstnerne "reagerte mot sine symbolistiske forgjengere, som laget luksusutgaver med originale grafiske illustrasjoner på utsøkt papir for lidenskapelige samlere fra overklassen. Framskrittene innenfor trykketeknologien med for eksempel fargelitografiet hadde også påskyndet symbolistenes eksellering i finesser og perfektjon, som gjerne ble anvendt på temaer fra ei nostalgisk fortid" (*Dagbladet* 2. mars 2008 s. 46).

En av de mest luksuriøse bøkene som ble utgitt i Frankrike på begynnelsen av 1900-tallet var en utgave av Dante Alighieris *Nytt liv* (fra ca. 1293). Boka ble utgitt i bare 130 eksemplarer og med bilder i farger lagd av Maurice Denis (Fontaine 1994 s. 128). Marcel Proust ga ut en luksusutgave med egne prosadikt (Raimond og Fraisse 1989 s. 13). Proust fikk dessuten i 1920 utgitt en bibliofilutgave av sin roman *I skyggen av piker i blomst*. Opplaget var på bare 50 eksemplarer og hver bok inneholdt i tillegg til romanteksten noen av forfatterens manuskript-ark og håndskrevne korreksjoner til den trykte teksten (Coron 1998 s. 212-213). En annen franskmann, Georges Hugnet, lagde det han kalte "Bok-ting" ("Livre-Objet"), kreativt utformede bøker som har blitt samleobjekter.

Den persiske dikteren Omar Khayyám (1048-1131) skrev *Ruba'iyat*, en samling dikt. "En berømt oversettelse av verket, utgitt i en skinnende, juvelbesatt innbinding, gikk til bunns med "Titanic"." (*Dagbladet* 6. august 2012 s. 46)

"Between 1978 and 1979 Andrew Hoyem undertook the ambitious production of an edition of [Herman Melvilles roman] *Moby Dick* for his Arion Press. All text in the book was hand-set in metal type (one character at a time) and letterpress printed

on custom hand-made paper. To accompany the text throughout, 100 stunning wood engravings were cut by renowned printmaker and illustrator Barry Moser. Due to its high level of craftsmanship, the edition was limited to 265 copies, and is considered a masterpiece of modern bookmaking – named by the Grolier Club as one of the “100 Most Beautiful Books of the 20th Century”. In 1981, the University of California Press worked with Hoyem to offer an offset-printed trade edition of the book. These reduced scale reprints are now widely available in hardcover and paperback formats which maintain much of the beauty found in the original – including its typography. The typeface used for the main body type – Goudy Modern – has a rustic texture which matches both the story and illustrations perfectly. It also seems fitting that a typeface by such a quintessential American type designer like Frederic Goudy was used to set one of the most quintessential American novels.” (<http://fontsinuse.com/uses/30/moby-dick-the-arion-press-edition>; lesedato 15.06.13)

En bibliofilutgave av Dan Browns *The Da Vinci Code* (Special Illustrated Edition, 2004) hadde større format enn vanlige romaner og ca. 150 illustrasjoner. Denne utgaven solgte i over en million eksemplarer i USA.

En av de første håndbøkene for bibliofile ble trykt i sju bind i Frankrike i årene 1763-68 med tittelen *Instruktiv bibliografi eller traktat om kjennskapen til sjeldne og enestående bøker* (Fontaine 1994 s. 103).

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>